

Tölöndü Ahmetov

(1938)

Tölöndü Ahmetov, 12 Eylül 1938 tarihinde Çüy ilçesi Alçaluu köyünde doğdu. 1956'da liseyi, 1964'te Kırgız Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesi Gazetecilik Bölümünü bitirdi, 1973'te Kırgız İlimler Akademiyasında (Kırgız Bilimler Akademisinde) dok-

torasını tamamladı.

Eserleri 1961 yılından itibaren yayımlanmaya başladı. İlk kitabı "Sagınıç (Özlem)" adıyla 1969 yılında çıktı. "Kez Uşul (İşte Fırsat)" kitabı da 1983'te yayımlandı.

Hikaye

ARABA

-İnim Rahmanga arnalat- / -Kardeşim Rahman'a-

Abdikayır on eki çaştığı arık bala. Al tizesin çıkanaktap, iyinderin urkuytup bak içinde kitep okup oturgan.

-Balam, beri kelçi, - degen atasının taanış ünün uktu. Dağı bir cumuş çıkkan eken dep oylop, baş kötörüp ün çıkkan caktı karadı. Karcaygan kart alma cıgaçının tübündö erbeyip turgan atasın kördü. Bir kezde ceñderin şımalana türünüp, adırda celden ıldam attın kulagı menen teñ oynop, ulakka alımsınbay, torpoktu kökbörü kılışıp, kıykırık-çuu menen babalardın oyunun kuruşçu eken. Emi mintip karıgan çal boldu.

-Emne, ata? - dedi al atasının canına kelip. Atasının cüzün dit koyup karadı. Anın közdörün munarık baskan. Karılık aylasın ketirip, daldıratkan. Özü çok. Çoñ sakalı bapayıp karday appak. Keypi balasının cürögün eñşerdi. Al közün başka cakka burup ketti.

-Erteñ Mogolgo alma alparalı, balam, almanın tüşkönün eköölöp cıynaylı, -dedi.

Atası murda alduurak kezinde baksız ar kaysı kolhoz, sovhozdorgo alma alparıp, çaylık tıyıp taap kele turgan. Atasına uçkaşıp alıp a dağı baruuçı, beytaanış alıskı ayıldarda boluunu al abdan cakşı körüüçü, birok alma satıp oşo cerde, degele kaysı cerde bolbosun, sooda kılıp oturuunu al cinindey cek körüüçü. Alma satılıp bütüşün zarıga kütçü. Aylası cogunan çıdoocu. Buk boluucu. Büt ömürü uşintip zarıgıp kütüüdö ötüp kete turganday sezilçü. Atası anı özü menen koşo atayı alıp, aga sooda kılğandı üyrötüügö dalalat kıldı. Emiten ookat kılğandı bilsin, bolboso koldoyup, eçtekege cöndömi çok bolup kalat dep oylooçu atası. Birok Abıkayır sooda kılıuga köñül koybodı, munu baykagan atası öz aldınça keyip, anın keleşegi kanday boloor eken dep oyu ongo bölünöt.

Kün keçke tarttı.

Abdikayır almanın tüşkönün çakalap terip keldi, kapka salıp cürdü. Atası dağı sendirey basıp alma tergen bolot. Anı ayayt Abdıkayır, aga eç bir cumuş kıldırday, kançalık alı cetpeyturgan kıyın iş bolso da bardığın bütürüügö tırışat, birok bardık ele cumuşka karuu-kuçu cete elek. Atası bir oor cumuş casap kayışıp turganda Abdıkayırın canı küyüp, argası cogunan gana kalat. Al mına munu bilet: atası abdan karı. Atası menen teñ kişilerdin baldarı, çoñ baldarı bar, kelin algan, balaluu bal-

Abdikayır, on iki yaşında bir zayıf çocuk. Dizlerini kaldırıp, omuzlarını çıkararak bağ içinde oturup kitap okumakta.

-Yavrum, buraya gel, diyen babasının tanıdık sesini duydu. Yine bir iş çıktı diye düşünerek, başını kaldırıp sesin geldiği tarafa baktı. Zayıf elma ağacının dibinde duran babasını gördü. Bir zamanlar gömleğinin kollarını sıvayıp, rüzgârdan hızlı koşan atın kulaklarıyla birlikte üstünde sallanarak, ulak oyununa doymadan, buzağıyı gökbörü yaparak, haykırışlarla atalardan kalan oyunu oynardı. Artık yaşı ilerledi, ihtiyarladı.

-Ne var baba? dedi babasının yanına gelerek.

Babasının yüzüne dikkatlice baktı. Gözlerinin ferisi yoktu. Yaşlılık gücünü kuvvetini almış götürmüştü. Rengi solmuş. Uzun sakalı kabarmış bir şekilde, kar gibi bembeyaz. Bu durum oğlunun keyfini kaçırdı. Çocuk bakışlarını başka taraflara kaydırdı.

-Yarın Moğol'a elma götürelim yavrum. Düşen elmaları ikimiz toplayalım, dedi.

Babası önceden, gücü kuvveti yerinde olduğu dönemlerde bağı bahçesi olmayan bütün kolhoz ve sovhozlara elma götürerek ekmek parası kazanıyordu. Babasının peşine takılarak o da gidiyordu. Tanımadığı başka köylere gitmekten çok hoşlanıyordu fakat elmaları satmayı hiç sevmeydi. Elmanın satılmasını büyük bir sabırsızlıkla beklerdi. Çaresizlik içinde sabreder, canı sıkılırdı. Bütün hayatının böyle sabırsız, beklemekle geçtiğini düşünürdü. Babası onu özellikle yanına alarak ticareti öğretmeye çalıştı. Şimdiden geçim derdini bilsin, yoksa pısrık ve beceriksiz biri olur diye düşünüyordu. Fakat Abdıkayır ticareti seçmedi. Bu durumu gören babası kendi kendine endişelenerek onun geleceğinin nasıl olacağını düşünüyor.

Gece vakti oldu.

Abdikayır elmalardan yere düşenleri kovalara koyarak getirdi, çuvallara doldurdu. Babası da sendeleyerek onunla birlikte elma topladı. Abdıkayır, babasına acıdığı için ona hiçbir iş yaptırmıyor. Ne kadar zor bir iş olsa dahi, çabalayarak onu kendi bitirmeye çalışıyor. Fakat henüz bütün işlere gücü yetmiyor. Babası ağır bir iş yapıyorken Abdıkayır'ın içi acıyıp çaresizlik içinde kalıyor. O babasının çok yaşlı olduğunu biliyor. Babasıyla yaşıt adamların büyük

darı bar, alar ataların üygö oturguzup koyup, ookattı özdörü kılışat. Abdıkayır bat ele çoñoygusu kelet. Atasının murunku baldarı aman bolgondo, emdigiče alar bala-bakıruluu kara sakal bolot ele dep oylogondo tutalanat, birook alardın baarı ay kaysı oorumenen oorup, çaş kezderinde kaza boluşkan eken, ata-enesinin aytuusuna karaganda, eñ kiyinkisi on toguz çaşka çıkkança çaşaptır, birook soguş bolup, oşo sığıuşka barıp, okko uçuptur. Anda Abdıkayır törölö elek eken. Başka çaldardın ookattan beykam caydarı cürgöndörün körgöndö, başka çaldar baldarının kılğan işi menen biröölördün aldında maktanıp turganın körgöndö, atam özünün ölgön baldarın oylop kala boloor, muñkanaar dep Abdıkayır dayıma sanaaga batat. Soguş bolbogondo, agam aman-esen mandayında turganda, atam mınçalık karıbayt ele go al öz içinde.

-Ata, sen tim ele koy, men özüm terem, - dedi Abdıkayır atasının canına kelip.

Atası başın kötörüp deldeyip turup kaldı. Mına başı tegerenip çıktı. Özü turgan cer, aylana-tegeregi tegirmenden taşınday bolup aylanıp cönödü. Çal içinen kelme keltirdi. O, kuday, sakta dep kübürödü al, emne cer köçüp, karılıktın kelatkanı. Kulagı çuuldap, közü bozoro tüştü. On altıncı cılı da mına uşintip kulagı çuuldap, mına uşintip közü bozorgon. Kırgızdar tigi Ak-Suudan aşa kaçkanda, Kulca, Ürümçü Turpanga çeyin tımtırakayı çıgıp, samsaalap-sandap, mal-canı menen kaçkanda, artınan padişa ökmötünün askerleri kuup ok atıp, aldınan kıtay askerleri torop ok atıp, baykuş kırgız eki ortodo kırılıp turganda, oşondo kulagı çuuldap, közü tunargan. O, oşol tar zaman, oşol zar, oşol kor zaman! dedi içinde atası.

Kara kaş torgoy, suu kayda?

Örüş kayda, el kayda?

Elge ceteer kün kayda?- dep asmandan uçup, beykapar sayrap, adam çaşabagan capan talaada cürgön torgoydon cer surap, el surap, arıp-açıp sandalıp uruktugandan acırıp say-sayda kalğanda dağı bir colu kulagı çuuldap, közü bozordu ele. Emi emnege bozorot? Karılık go. Merçemdüü cerge keldim go. İceer suumduñ tügönöörü go. Al ölüm cönündö oyloodu. O, bul opasız düynödö kim kalğan ölböy tirüü? Baarı ölot. Andan körö kudaydan ıyman tile. Ölgöndün ötösün tuulgan alat deçü ele iramatılık çoñ atabız. Toksongo çıgıp kaytış boldu. Emi mına özüm toksongo cakından kelip oturam. Ooba, kudaydan ıyman tile. Ölböy tirüü eç kim kalbayt. Baarı ölot. Oşon üçün bayırtan sanat söz kalğan da:

Bulbul sayrap şakka uçkan,
Muruntan ölüm bar üçün,
Mustafalar kökkö uçkan.

Sagızgan sayrap şakka uçkan,
Muruntan ölüm bar üçün,
Sayabandar kökkö uçkan.

Alar uşunday deşken eken. Cüzgö çıkkanan kiyin dele andan kutulbaysıñ. Seni kütüp turat. Andan kaçıp kutula albaysıñ. Eç kim kaçıp kutulğan emes. Men da kaçıp kutulbaym. İyman tile. Menin dağı ubagım kelip kaldı, bışıp büttüm. Bir künü bışkan mobureki almaday

çocukları var, evlendirmişler. Çocukları var. Onlar babalarını evde oturtup işleri kendileri yapıyorlar. Abdıkayır bu sebepten hemen büyümeğe istiyor. "Babamın önceki çocukları sağ olsaydı, şimdi onlar çoluk çocuklu, kara sakallı olurdu." diyerek hırslanıyor. Fakat onların hepsi bir sebepten hastalanmışlar ve çocuk yaşta ölmüşler. Ana babasının söylediğine göre en sonuncusu on dokuz yaşına kadar gelmiş fakat savaş başlayınca, savaşa gitmiş ve orada vurularak ölmüştü. O zamanlar Abdıkayır doğmamıştı. Abdıkayır, diğer yaşlıların işten el etek çekmiş, rahat durumlarını her gördüğünde, onların çocuklarının yaptıklarıyla övündüklerini her duyduğunda, "Babam, ölen çocuklarını hatırlıyor ve üzüliyor." diye düşünüp rahatsız oluyordu. "Savaş olmasaydı, ağabeyim sağ salim babamın yanında olsaydı, babam bu kadar yaşlanmazdı." diye düşünüyor kendi kendine.

Babası başını kaldırıp sendeledi. Başı dönüyordu. Durduğu yer, etrafı değirmen taşı gibi dönüyordu. İhtiyar içinden kelimeyi şahadet getirdi. "Ey Allah'ım sen koru." diye söylendi. Bu da ne böyle yer göçüp, yaşlılığın belirtileri mi? Kulağı uğuldayıp, gözleri karardı. Bin dokuz yüz on altıncı yılda da yine böyle kulağı uğuldayıp gözleri kararmıştı. Kırgızlar, Ak Suu tarafından hayvanlarıyla beraber Kulca, Urumçü, Turfan tarafına kaçarken perişan, darmadağındılar. Arkalarından kovalayan çarın askerleri, önlerinde ateş açan Çinli askerler.. Kırgızlar iki ateş arasında kalmışlar ve o zaman kulağı uğuldayıp gözü kararmıştı. "Vah, o dar zaman, o zor, o kor zaman!" diye içinden geçirdi babası.

-Kara kaşlı turgay, su nerde?

Memleket nerde, halk nerde?

Halka kavuşacak gün nerde? - diyerek, gökyüzünde uçan, habersiz bir şekilde öten, insan yaşamayan ıssız yerlerde yaşayan turgaydan topraklarını, halkını sormuştu. Aç susuz, perişan bir halde, dostlarından, akrabalarından ayrı düşerek darda kaldığında da kulağı uğuldamış, gözleri kararmıştı. Niye kararıyor? Yaşlılıktan herhalde. Son durağa yaklaştığımızın habercisi. İcecek suyumun tükenmesi demek. Ölümü düşündü. Bu vefasız dünyada kim kalmış ki? Herkes ölecek. Onun için Allah'tan iman dile. "Ölenin yerini doğan doldurur." derdi rahmetlik dedem. Doksan yaşında ölmüştü. Şimdi de kendim doksana yaklaştım. Evet, Allah'tan iman dile. Ölmeden, diri hiç kimse kalmaz. Herkes ölecek. Bu yönde eskilerden güzel bir söz kalmış:

Bülbül şakıyıp dala uçtu,
Ezelden beri ölüm olduğu için,
Mustafalar göğe uçtu.

Saksagan ötüp dala uçtu,
Ezelden beri ölüm olduğu için,
Sayabanlar göğe uçtu.

Eskiler böyle diyorlarmış. Yüz yaşına gelsen bile ondan kurtulamazsın. Seni bekler durur. Ondan kaçıp kurtulamazsın. Bugüne kadar hiç kimse kaçıp kurtulamamış. Ben de kurtulamam. İman dile. Benim de zamanım geldi, vaktimi doldurdum. Bir gün ben de

men dağı üzülip tüşöm. Bolboso cen ele turup baş aylanıp, cer köçkönü emnesi? Cok, ölgöndün ötosün tuulgan alat. Men ölsöm, menin atımdı çakırıp artımda Abdıkayır kalat.

Kılçayıp, közü menen bak içinen uulun izdedi. Abdıkayır tızıldap alma terip cüröt. Tigine, Düynögö kaltırgan menen calgız mederim, calgız mederim. Bu düynögö, O, kuday.

Könülü böksördü. Kıbırap eşek arabasın karay bastı. Şaymandarın kün carıkta dayardan koyoyun. Tañ ata alıp ketüü kerek Mogolgo. Uşu arabanı eşeği menen bir sıgandan mından beş cıl murup satıp alğanın estedi, anı karap turup. Oşondo ele karıgan eşek eken körsö. Ömüründö eşek minmek turgay, anı köñül koyup cksılup bir karabagan kişi, karı ekenin baykoos albaptır. Emne bolso da beş cıldan beri aga unaa bolup cüröt. Sıgan cakşı ele arı-beri aydap, kedendetip bastırganda degele tiñ körüngön, kuuragan canıbar. Mogoldon aydap cıkkanda ele baspay kalbadı. Sıgandan amal kayıp kutulabı, eç kimge bildirbey aldirtan mık menen saygılap, tiginin alkınıp çurkabaska aylasın koyboy, araberı aydap turgan okşoyt Mogoldon cıkkandan kiyyin kaşayıp baspay koyso bolobu. Et bışım cerdeği ayılga oşondo sabap oturup, küügüm tüşköndö arañ cetti. Özü da ayabay çarçap büttü. Oşondo çal ötkön caştıgın estedi. Neçen sonun corgolordun külüktördü minip cürgön kezderin. Bilekti şimalada türüp alıp, too-taştı aralay çap, torpoktu ulam orduna kökbörü kılıp tartıp cürgön kezderin. Kanattuu kuştay zıpıldap uçup ötkön kayran ömür. Toktogul akındın karılık cönündögü aytkanı akıykat söz emespi dedi al, kez-kezi menen Abdıkayırğa Toktoguldun karılık armanın okutup ukkanın estep

Meyil, balam, özün terseñ ter dedi çal oyunda balasının canağı sözün kayra estep, men arabanı karmalayın. İ. kaamıttın tamak boosu üzülip kalbadı bele. Oşonu ondoyun. Erten tañ menen ketebiz.

Abdıkayır tızıldap alma terip eki kaptı tolturdu. Dağı bir kapka almadan kübüp saldı.

Çal kaamıttın tamak boosun ulaştırıp bütököndön kiyyin, arabasının ar cerin karmalap, anın tegereginde, köpkö cürdü. Döngölögü sınbagan ele dep oylodu al, kakcırıp turat. Ay, karılık, adam bolboy kalğanı uşubu, azır esinde turgan nerse azır unutulat. Munu suuga salıp koygondo bolmok eken. Sına koybos. Çıdaar Mogolgo barıp kelgiçe. Ce Abdıkayırğa aytıp, suuga saldırıp koysombu? Oşenteyin. Erteñke çeyin kööp kalaar.

Kün bata badağa cıgargan birin-ekin candığı kaldı. Alardı koroogo cayğastırıp, keçki çayğa oturdu: kempir, çal, bala-üçöö.

Mına uşul küügümdö ayıl bütün keçki çayğa oturat. Ayıl özü kiçine. Uyadan balapandarday bolup, mektepti bütüp boy tartkan caştardın köbü alıskı şaarlarda okup, okubagandarı zavod-fabrikalarda iştep ketken. Karı-kartandarı barlar, üy, otorodu tiñdap oşolorgo karalap ayıl-da birin-serin kalışkan.

Talaa cerdeği ayıldın eki ookatının biri çay. Ayrıkça kolhozdo iştegen kişisi cok bülönün aynıbas ookatı uşu. Anda kolhoz karılarına on eki som pensiya da berile elek kez. Oşentse da ak buuday nanı bar aldındağı tastorkondu körgön çal köbünese ürkündü cana keçee cakında

buradaki olgunlaşan elmalar gibi kopup düşeceğim. Yoksa durduk yere, başımın dönüp, etrafın dönmesi ne demek oluyor? Hayır, ölenin yerini doğan alır. Ben ölürsem arımda adımlı yaşatacak Abdıkayır var.

Dönüp bağ içinde oğunu aradı. Abdıkayır ıslık çalarak elma toplamakta. İşte, dünyaya bırakacağım tek umudum... Bu dünyaya... Oy, Allah'ım!...

Yüreği daraldı. Yavaş adımlarla eşek arabasına doğru ilerledi. "Eşyaları gün batmadan hazırlayayım." diye düşündü. Tan atarken gitmek gerek Mogol'a. Arabaya bakarken, onu, bundan beş yıl önce bir çingeneden eşeğiyle beraber aldığını hatırladı. Aldığı vakit de yaşlı bir eşekmiş. Hayatında hiç eşek binmemiş bir kişi bile bir bakışta onun yaşlı olduğunu anlayabilir. Ne olursa olsun beş yıldan beri birlikte yaşıyorlar. Çingene, önünde eşeğe binerek gidip gelmiş, bu sırada hayvan gayet dinç ve canlı görünmüştü. Daha Mogol'dan cıkkandan gitmemeye başlamıştı. Çingenede çare mi tükenir? O sırada eşeği çivi ile dürtükleyerek, eşeğe koşturmaktan başka çare bırakmamış, oraya buraya koşturtmuştu. (Eşek,) Mogol'dan cıktıktan sonra inat edip yürümez oldu. Bir adımlık köye o zaman için döve döve (ancak) gece vakti gelmişti. Kendi de oldukça yorulmuştu. İhtiyar, o an gençlik günlerini hatırladı. Nice güzel yorga atlara bindiği dönemleri. Kollarını sıvayarak, dağı taşı gezerek, ulak oyunu oynadıkları dönemlerini. Kuş gibi oradan buraya uçan güzel hayat... "Aşık Toktogul'un yaşlılık hakkında söylediği hakikat değil mi?" diye geçirdi içinden; Zaman zaman Abdıkayır'a Toktogul'un yaşlılık şiirini okuttuğunu hatırlayarak.

"Oldu yavrum, kendin toplamak istiyorsan topla." dedi içinden, oğunun daha önce söylediğini hatırlayıp. Ben arabayı hazırlayayım. Haa, hamutun boğazlığı kopmuydu. Onu tamir edeyim. Sabah, tan ile beraber yola çıkarız.

Abdıkayır ıslık çala çala elma toplayarak iki çuvalı doldurdu. Bir (başka) çuvala da elmalardan seçip koydu.

İhtiyar, hamutun boğaz ipini bağladıktan sonra arabanın her yerini güzelce kontrol edip etrafında uzun müddet dolandı. Tekerliği daha kırılmadı, gıcırdayıp duruyor diye düşündü. Hey yaşlılık, insanlıktan cıkmak bu mu, aklındaki şeyi unutuyorsun. Bunu suya koysam (iyi) olurdu. Kırılmaz, dayanır Mogol'a gidip gelene kadar. Ya da Abdıkayır'a söyleyip suya koydursam mı? Öyle yapayım, yarına kadar suda kalır.

Gün batarken dışarıdaki hayvanları ağıla toplayıp akşam yemeğine oturdular; yaşlı kadın, yaşlı adam ve çocuk.

Bu akşam vaktinde bütün köy yemek başında olur. Köy küçük. Yuvadan uçan kuşlar gibi, okulu bitirip büyüyen çocuklar uzak şehirlerde okumak için, okumayanlar da fabrikalarda çalışmaya gitti. Köyde sadece yaşlıları olanlarla, evi, bağı, bahçesi olanlar; onlara bakmak için kalmışlar.

Düz ovadaki köyün iki yemeğinden biri çaydır. Farklı olarak kolhozda çalışanı olmayan bir evin değişmez yemeği budur. O zamanlar kolhozun daha, yaşlılara on iki som aylık vermediği dönemlerdi. Öyle olsa da buğay ekmeğini önündeki sofrada gören

ötkön soğuş ubağındağı kıyınçılıktı eskeret. Karı kişiler azır bolgon işti azır unutkan menen, ilgerki okuyalardı, çaş kezderinde özdörü baştan ötkörgöndörün eç unutupayt, al okuyalar, al işter esterinde künu bügünküdöy bekem saktaluu.

-Bayağı açarçılıktı bilesiñbi? - deyt al keede kempirine kayrılıp. -Mına bul turmuşka cetkeniñ üçün tobo kılıp çaşasañ. Ak nan cep oturasıñ.

-İras, iras, - dep kempiri başın iykendetet.

Anan çal ötkön oor turmuştan eskerip, ar nerseni uzun sabak kılıp süylöyt. Kıtaydan kaytıp kelgende Mogoldun çaykanasının canınan ırğıtılğan sööktü ittep talaşıp kemirgen adamdardı körgönün, taştandının arasında catkan sööktü mülcüybüz dep oozun söökkö aldırıp kızıp-cayan kan bolup cürgöndörü, körgönün, taştandının arasında söök izdep salbırap cürgön kişilerdi körgönün aytat. Biröögö bu düynö ömür boyu oynukülkü, biröögö bu düynö tügöngüz kaygı-zar bolgon başka bir turmuş, başka bir çooçun zaman cönündö atasının oozunan ne bir türkün bayan çıgat. Mintip ötkön turmuştu eskerip oturganda karılık cönündö da söz bolboy koyboyt. Ülbül küygön çıraktın aldında oturup bul colu da söz oşogo oodu.

-Balam, til alçaak bol, biz karılık, - dedi çal, anan ünün casap. -ilgeri bir kişi bolgon eken. Anın bir çaş balası bolot. Bir künu balasın booruna kötörüp alıp, koroosunun tegereginde alpeçtep basıp cürsö, oolagıraak turgan buzulğan tamdın dubalına bir kuş uçup kelip konot.

-Ata, tetigi emne? - deyt balası uçup kelip kongon kuştı bıtyrtıyan kiçinekey söömöyü körsötüp.

-Al karakunas, balam, - dep atası coop beret.

-Ata, tetigi emne? - dep balası kayra surayt.

-Karakunas degen oşo bolot, balam, - deyt atası kaytalap.

-Ata tetigi emne? - deyt balası aga bolboy karakunastı söömöyü menen dağı körsötüp.

-Al karkunas, balam al kuş, uçat, konot, asman, cerde çaşayt, - deyt atası. Bala aga dele bolboyt. "Ata, tetigi emne?" dep kadalıp kayra suray beret. Balası kança surasa atası tacabay coop bergen eken. Anan çal ayabay karıyt, balam, - dep ulutundu abışka. -Abdan mördöp karıyt. Balası çoñoyup kişi bolot. Bir künu çal üyünün canında tayagına cölönüp otursa, dubalga bir kuş kelip konot.

-Balam, tetigi emne? - dep çal tayagı menen kuştı körsötüp balasınan surayt.

-Al karakunas, ata, - deyt balası.

-Balam, tetigi emne? - dep bir az turup atası kayra surayt.

-Al karakunas, -deyt balası.

Çal moynun şılıkıyıp cerdi karap tuncurap köpkö oturup, bir ubakta başın bayağı kuştı dağı köröt.

-Balam, tetigi emne? - deyt çal murun suraganın unutup.

-E, çunak kişi, al karakunas! Bir aytkandı esine saktay albagandan kiyyin kayra surap emne kılasıñ, - dep balasın açuusu kelip, kağıp-silkinip, atası üç kaytalap suraganda ordunan turup ketken eken blam. Kişi karıganda bala bolup kalat, anan oşondoy esi cok bolbo, - dep çal sözün büttü.

yaşlılar, savaş dönemindeki zorlukları hatırlarlar. Yaşlılar, unutkan olmalarına rağmen geçmiş olayları, gençliklerinde başlarından geçenleri hiç unutmazlar. O olaylar, o işler, belleklerinde daha dünmüş gibi eksiksiz durur.

-Geçmişteki yokluğu biliyor musun? der bazen hanımına dönerek. Bu hayata kavuştuğun için şükret, beyaz ekmek yiyorsun.

-Doğru, doğru, diyerek hanımı başını sallar.

İhtiyar, geçmişin ağır şartlarını hatırlayarak, her şeyi uzun uzadıya ibret için anlatır. Çin'den dönerken Mogol'un çayhanesinin yanından atılan bir kemiği itle dalaşarak kemirenleri, çöplerin arasından çıkan kemiği kemireceğiz derken ağızları kan içinde kalanları, çöplerin arasından kemik arayan kişileri gördüğünü anlatır. Babasının ağzından, bu dünyanın bazıları için güllük gülistanlık, bazıları için ise zindan olduğuna dair ve kendine yabancı başka bir zaman hakkında türlü şeyler duyar. Böyle geçmiş günler anlatılırken yaşlılıktan da söz edilir. Kısık lâmba ışığının önünde oturarak bu sefer de sohbet o tarafa kaydı.

-Oğlum, yumuşak sözlü ol, biz yaşlandık, dedi yaşlı adam. Sonra sesini değiştirerek (devam etti). Geçmişte bir kişi varmış. Onun bir oğlu varmış. Bir gün oğlunu kucaklayarak bahçede severken yanlarındaki duvarın üzerine bir kuş gelip konar.

-Baba bu ne? diye sorar çocuk babasına, küçücük parmakları ile göstererek.

-O bir leylek, oğlum, diye cevap verir babası.

-Baba bu ne? diye tekrar sorar çocuk.

-Leylek denilen bu, oğlum, diye tekrarlar babası.

-Baba, bu ne? diyerek ısrarla leyleği gösterir yine.

-O bir leylek oğlum. Uçar, konar, gökte ve yerde yaşar, diye cevap verir babası. Çocuk bununla da yetinmez "Baba bu ne?" diyerek tekrar tekrar sorar. Çocuğu ne kadar sorarsa sorsun babası bıkmadan usanmadan cevap vermiş. Zaman geçer ve adam iyice ihtiyarlar. Oğlu büyüyüp adam olur. Bir gün yaşlı adam evinin yanında bastonuna dayanarak otururken duvarın üzerine bir kuş gelip konar.

-Oğlum, oradaki ne? diye bastonuyla kuşu işaret ederek sorar.

-O bir leylek baba, diye cevap verir oğlu.

-Oğlum, oradaki ne? diye biraz sonra babası tekrar sorar.

-O bir leylek, der oğlu.

Yaşlı adam başını öne eğip yere bakarak uzun müddet oturur ve bir zaman sonra başını kaldırdığında yine leyleği görür.

-Oğlum, oradaki ne? der daha önce sorduğunu unutarak.

-Eh be bunak adam, o leylek! Söylenileni aklında tutamadıktan sonra niye tekrar tekrar soruyorsun, diyerek oğlu sinirlenir; yerinden fırlayarak kalkıp gider.

-İnsan yaşlanınca çocuklaşır. Sen öyle akılsız kişilerden olma, diyerek yaşlı adam sözünü tamamlar.

-Anday bolboyt, - dedi kempiri.

Ünküyüp kara çaydı şor-şor uurttaşat.

Abdikayırdın tiştegen nanınan kiçine küküm maldaş tokunup oturgan buttarınan arasına tüşüp ketti.

-Balam nandın kükümün cerge taştabay cür. Nandı tepsegen adamdın meenetin, kılğan emgegin tepsegen menen barabar. Agerde nandın kükümün tüşürüp ciberseñ, terip cep cür. Topurakka aralaşıp cerde catkanın körsöñ, çeşke carabay bulğanın catsa, anda anı cerden alıp kişi tebelebey turgan biyik cerge koyup cürgün, - dedi atası.

Abdikayı buttarınan arasına tüşüp ketken kükümdü alıp oozuna saldı. Çıraq ülbül küyüp, kempiri - çaldın betin bir türdüü carık kılat. Abdıkayırga alardın beti bozorup cansızday, uşul körüngön öndün narı çağında uluu sır barday, al sır özünçö bir uluu düynö cönündö bolup, terende çaşırınıp catkanday kupuyalandı.

-Kant, çay tügönüp kaldı, - dedi kempir. -Tört-beş aşmüşkö çay, eki-üç kil kant ala kelgile.

-Unutpay turup baştık ber, - dedi çalı.

-Tarazalap satabızıbı ce çok-çok kılıp satabızıbı? - dedi bala.

-Barganda köröbüz, balam. El kanday satsa, biz da oşondoy kılıp satarız. Andan körö, taraza menen satkandı bilesiñbi?

-Cok, dedi Abdıkayı ayıptuuday cer karap.

-Sooda kılıp üyrön, balam. Mogoldogu Ceenbaydın baldarın kördüñbü, kımındayınan öydö taraza menen sooda kılğandı bilşet. Erteñ barganda, oşonun baldarınan birin surapsaga koşup bereyin, oşondon tarazalap satkandı üyrönüp al.

-Körgön-bakkandarı alıp satarlık bolso, üyrönöt da, - dedi balası.

-Üyröngön cakşı, balam, sen da üyrönüp al oşolordon, -atası öz sözün berbedi. -Adamdın başına emneler kelip, emneler ketpeyt. Ar iştin közün taanıp alsañ, anın zıyanı tiybeyt, balam. Tigil iş tigindey, bul iş minday dep ceribesten, üyrönüp alganıñ özünö payda.

Abdikayı oşol Ceenbaydın şüdüñ-şüdüñ etken boz ireñdengen baldarın köz aldına elestetti. Çın ele alar sooda kılğandı ukmuştay bilişet. Sırttan baldarı menen künü keçke birge cürüşöt, oşolordon üyrönüşsö kerek dep oyloodu Abdıkayı.

-Oşonu aytsañ, baldarı degele bışık, dedi kempir sözgö aralaşıp. -Bıltır bayağı ala kiyizdi satıp kışında içeerge üç alganı barganda kördüm oşo baldarın. İş kılsa timele buttarı cerge tiybey, kolu koluna ilinbey kıyın kılışat eken.

-İ. oşondon kılıp üyrötüşkön da. Bala degen ilber-iñki boluu kerek oşondoy.

-Kökümbaydı tañ atpay oygotup cürböy, azır çakırıp kabıñardı arabaga saldırap alsañar bolo, - dedi kempir.

< ... >

- Öyle olmaz, der hanımı.

Başlarını eğerek kara çaydan bol bol içerler.

Abdikayı'ın ısırıldığı ekmekten küçük bir parça bağdaş kurarak oturdukları ayaklarının arasına düştü.

-Yavrum ekmeğin ufaklarını yerde bırakma. Ekmeği çiğneyen insan kendi rızkını da çiğner. Eğer ekmeğin parçasını düşürürsen onları topla ve ye. Toprağın içinde, yerde görürsen al. Yenilmeyecek durumdaysa insanın basmadığı yüksek bir yere bırak, dedi babası.

Abdikayı ayaklarının arasına düşen parçayı alıp ağzına attı. Lâmba titrek titrek ışıdayarak ihtiyar adamın ve hanımının yüzlerini aydınlatıyor. Abdıkayı; onların yüzünü sararmış cansız gibi, bu görünen rengin arka tarafında saklı duran kutsal bir sır varmış gibi ve o sır kendince başka bir kutsal dünya hakkındaymış ve derinlerde gizleniyormuş gibi hissetti.

-Şeker, çay bitti, dedi yaşlı kadın. Dört beş paket çay, iki üç paket de şeker alıp gelin.

-Unutmadan pazar torbası ver, dedi kocası.

-Teraziyle mi satacağız yoksa göz kararı mı satacağız? diye sordu çocuk.

-Gidince görürüz oğlum. Halk nasıl satıyorsa biz de öyle satarız. Hem sen teraziyle satmayı biliyor musun?

-Hayır, dedi Abdıkayı; suçluymuş gibi yere bakarak.

-Ticaretini öğren yavrum. Mogol'daki Ceenbay'ın çocuklarını gördün mü? Kendi boylarından büyük terazi ile satmayı biliyorlar. Yarın gittiğimizde onlardan birini isteyerek senin yanına vereyim, ondan teraziyle satmayı öğrenirsin.

-Yaptıkları tek iş alıp satmak, tabii ki öğrenirler; dedi oğlu.

-Öğrenmek iyidir oğlum. Sen de öğren onlardan. İnsanın başına ne geleceği bilinmez. Her işi öğrenirsen onun insana ziyarı olmaz oğlum. O iş şöyle bu iş böyle demeyerek öğrenmenin kendine faydası var.

Abdikayı, Ceenbay'ın küçük boz renkli çocuklarını göz önüne getirdi. Gerçekten de onlar ticaretini oldukça iyi biliyorlar. Dışarıda çocuklarıyla sabahtan akşama kadar birlikte oluyorlar. Onlardan öğrenmem gerek diye düşündü Abdıkayı.

-Doğru söylüyorsun, çocukları iyice alışmış, dedi yaşlı kadın söze girerek. Geçen yıl o renkli keçeyi satın almak için gittiğimde gördüm onun çocuklarını. İş yaparken ayakları yere, kolları birbirine yetmeyerek zor çalışıyorlar.

-Ya öyle öğretmişler. Çocuk dediğin yaptığı işi tam yapmalı.

-Kökümbay'ı tan vakti uyandırmadan şimdi çağırıp çuvallarınızı arabaya yükletseniz iyi olur, dedi yaşlı kadın.

< ... >